

MT. Ark- 18/265-1947

Jutetty 10/10-47

Vihdin pitäjän Vihdinniemen vanhan kirkon
raunioiden tutkimuksia kesällä 1946.

3 karttalehteä, valokuvat 36588 - 36591, löydöt 46-36.

Vihdinniemessä sijaitsevain Vihdin vanhan kirkon raunioiden kaivaustyöt ovat jo lähes 40 vuotta olleet suunnitteilla. V. 1907 näet Juhani Rinne suoritti raunuiden tarkastuksen ja laati siitä kertomuksen työsuunnitelmineen. Seurakunta varasi samana vuonna 2000 markkaa tutkimuksiin, mutta näitä varoja ei kuitenkaan käytetty eikä kaivauksia suoritettu. Asia tuli uudelleen käsiteltäväksi, kun pitäjän kirkkoherra tohtori Aukusti Oravala kirjelmällään 15.3.1939 pyysi Muinaistieteellisen Toimikunnan toimenpidettä Vihdinniemen tutkimustöiden alkamiseksi. Saman vuoden kesätöiden ohjelmaan näitä kaivauksia ei kuitenkaan sijoitettu, joten ne lykkääntyivät vuoteen 1945. Mutta tällöin taas varat hupenivat kiireellisempiin töihin. 1945 syksyllä viritettiin kysymys mainittujen tutkimuksien toimeenpanemisesta jälleen, tälläkertaa yhtäaikaan Vihdin kirkkohallintokunnassa ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kansanomaistamistoimikunnassa. Kirjeenvaihto johtikin tulokseen, sillä Vihdin kirkkovaltuusto myönsi, Vihdin Kotiseutu- ja Museoyhdistyksen ta-

holta ratkaisevasti päätökseen vaikutettaessa, 50.000 markkaa vanhan kirkon raunioiden tutkimuksia varten. Muinaistieteellinen Toimikunta määräsi allekirjoittaneen J. Voionmaan tutkimuksia valvomaan.

Vihdinniemi on Kirkkojärveen laskevan Pitäjän- l. Sukselanjoen suun eteläpuolella Kirkon- l. Niuhalan kylässä; niemen tyvessä on m.m. kappalaisen virka-asunto ja kirkonkylän kansakoulu. Itse vanhan kirkon rauniot ovat niemen kärjessä n. puoli kilometriä nykyisestä kirkosta länsilounaaseen. Koko Vihdinniemi on vanhastaan ollut seurakunnan maata, mainittu kansakoulun tontti on siitä myöhemmin eroitettu. Niemi on tämän koulun kohdalla leveä ja verrattain korkeaharjainen sellanne. Lähellä karttaan I merkittyä, niemen poikki käyvä ja maastossa nykyään betonipaaluilla merkittyä rajaa harjanne alenee ja muodostaa niemen kärjessä matalahkon terassin. Tällä terassilla on vanha kirkko hautausmaineen ollut.

Kuten tunnettua lakattiin Vihdinniemellä ollutta kirkkoa käyttämästä 1793; kahdeksan vuotta myöhemmin toimeenpantiin sen irtaimiston huutokauppa, jolloin todennäköisesti myös sen seinämuureja jonkinverran revittiin. Vähää myöhemmin puusta rakennettu asehuone hävitettiin ja senjälkeen koko kirkko jäi kaikkea vaalintaa vaille. Se saattoi siis kaikessa rauhassa rappeutua, mikä tapahtuikin verrattain nopeasti, sillä rakennuksen perusta oli heikko ja kirkon seinämuurien rakenne, niiden täyteenä on vain hiekkaa, kiviä ja rakennusjätteitä, helposti vahingoittuva. Muinaisjännöksenä ja sellaisen hoidon kannalta tutki tätä rauniota ensi kerran juuri Rinne v. 1907. - V. 1916 (29.1.) valtionarkeologi sai Uudenmaan läänin kuvernööriltä kirjeen, jossa tämä ilmoitti

42. armeijakunnan komentajan käskeneen "armeijakunnan insinööriä huolehtimaan siitä, että sotilasvarustuksia rakennettaessa Vihdin pitäjän Niuhalan kylässä, siellä löytyvän vanhan kirkon rauniot ynnä kirkon lähellä oleva hautausmaa mikäli mahdollista jäisivät koskematta". Tätä määräystä ei liene kirjaimellisesti noudatettu, koska muureja tiedetään hajoitettun patteritöiden aikaan.

Seurakunta ryhtyi puolestaan v. 1938 valmistelemaan raunioiden hoitamista. Niemen kärki eroitettiin ed.m. betonipaaluilla ja tarkoituksena oli tehdä niiden väliin aita rautalankaverkosta; laiduntaminen raunioiden vaiheilla kiellettiin ja samaan aikaan tri Oravala kääntyi Muinaistieteellisen toimikunnan puoleen itse raunioiden tutkimusten aloittamiseksi.

Tehdyn työsuunnitelman mukaan kirkkovaltuuston myöntämällä 50,000 markan määrärahalla oli tarkoitus¹⁾ poistaa sakaristosta siellä ollut täytemaa ja tutkia sen lattiapohja ja²⁾ myöhempiä varsinaisia kaivaustöitä varten avata kirkon lounaissivun eteläinen ovi, sekä mikäli varoja jäisi, poistaa kirkonkin kiviä ja täytemaata. Tämä työsuunnitelma ylitettiin sikäli, että koko kirkko saatiin tyhjennetyksi ja sen kaikki kolme ulko-oven aukkoa avatuiksi.

Työt, jotka aloitettiin 17.6., kestivät kolme viikkoa ja niihin otti osaa parhaimmillaan 3 hevos- ja 8 jalkamiestä.

Sakaristo.

Vanhan kirkon sakaristo on ulkoa 9,2 m pitkä ja 7,2 m leveä; sisämitat ovat nykyisen lattiapinnan kohdalla vastaavasti 5,8 m ja 3,95 - 4,56 m. Seinämuurien vahvuus vaihtelee 1,8 - 2,2 m.

Seinämuurit on muurattu ulospäin tasapintaisista harmaakivistä, seinäntäytteenä on kalkkilaastilla tiivistettyä pienkivikkoa, joten seinä pysyy verrattain hyvin koossa. Ulkopuolella seinän juuressa oleva täytemaa esti tutkimasta seinän perustusta kauttaaltaan. Sakariston kummatkin päätyseinät ovat säilyneet verrattain korkeina, ovenpuoleinen pääty paikoin 4,45 m ja ikkuna-aukon puoleinen paikoin 4,20 m korkeana. Viimemainittu on pahasti kallistunut. Sivuseiniä oli patteritöiden aikaan hajoitettu aina 1,5 m:n korkeuteen nykyisestä lattian pinnasta. Sisäseinien tiilivuoraus ja sen päällä ollut ohut kalkkikerros ovat suurimmaksi osaksi rapsisseet. Sakariston ainoa oviaukko on, kuten kartasta 2 havaitaan, kaakkoispäädystä; se on pyöreäkaarinen, n. 2 m pitkä, 0,9 m leveä ja 2,15 m korkea, kokonaan tiilillä vuorattu, pielet yksinkertaisesti profiloitu ja kaari holvaamalla tehty. Kynnyskivet ulottuvat käytävän kummassakin päässä pielestä pieleen ja niiden välinen käytävän osa on peitetty laakakivillä. Sakaristoon sisään tullessa vasemman sisäpielen saranarauta on vielä paikallaan. - Luoteispäädystä oleva ikkuna-aukko, joka on 1,38 m korkea ja 0,77 m leveä, on niinkään tiilillä vuorattu ja pyörökaari holvaamalla tehty. Samassa päädystä on kaksi lokeroa, joista toinen tuli näkyviin kaivauksissa ja toinen on ikkuna-aukon koillispuolella. Kolmas komero on koillisella sivuseinällä. Ensimmäinen, kooltaan pienin, on kokonaan tiilinen, molemmat viimeainitut ovat olleet osittain tiilillä vuorattuja. - Kaak-

koisessa seinässä olevista tiilijätteilistä päätellen sakariston katto on ollut holvattu, mikä holvaus lienee tehty sakariston korjauksen yhteydessä v. 1650.

Ennen kaivauksia sakariston lattiapohjalla oli tiili- ja laastimuraa, kiviä ja maata, luoteispäädyssä se ulottui ikkuna-aukon alareunaan saakka, oven edustalla ja sisääntullessa keskellä vasemmalla, tämä kerros oli ohuempi.

Kaivauksissa paljastui ensimmäisenä pohjoisnurkassa oleva harmaakivirakennelma, jossa sisäseinän sisäpuolelle oli muurattu kellarimainen säilytyspaikka, jonka ulkomitat olivat 1,85 x 1,85 m ja sisämitat keskimäärin 1,25 x 1,1 m, seinät ovat pitkittäin syrjälleen asetettuja harmaakiviä ja paljon laastia käyttäen muurattu; pohjassa, joka on 1,07 m laitaa alempana, on laakakiveys ja sieltä tavattiin myös kaksi puunkappaletta sakariston poikittaissuunnassa. Mistään kansirakenteesta ei ollut jälkiä havaittavissa. Tämä säilytyspaikka lienee ollut viinikellarina.

Muussa osassa sakaristossa oli n. 20 - 30 cm oven sisempää kynnyskiveä alempana puulattia, jonka lankkuja ja vasojakin oli säilynyt. Lattian vasat olivat poikittain ja lankut siis pitkittäin, sakariston suunnassa. Vasoista oli säilynyt oven edessä lähimpänä oleva, toinen siitä 1,6 - 1,75 m:n etäisyydellä oleva vasa sekä kolmas vasa, joka on viimemainitusta 1,75 - 1,9 m:n päässä. Kahden viimemainitun kohdalla oli vielä paikallaan 12 naulaa, joilla lattialankut oli hakattu vasoihin - nauvoja löytyi runsaasti muualtakin lattialta. Lankut olivat n. 25 cm leveitä ja kaksi tuumaa vahvoja. Lattia oli parhaiten säilynyt viinikellarin

puoleisella seinällä 2,15 - 2,75 m leveydeltä sekä länsinurkassa, jossa myös oli vasan ja lattialankkujen jätettä sekä nauvoja kartan osoittamalla alalla. Pitkin lounasseinää oli sitäpaitsi 3,75 m:n pituinen puunjäte, sekin lattiaan kuulunut. Lattia oli pahiten vajonnut ja hävinnyt tämän ed.m. kuopanteen kohdalla, kuten myöhemmin havaittiin, vajoaminen oli joutunut juuri tällä kohdalla olleiden viimeisten hautausten vuoksi.

Lattian alla oli ensin n. 5 cm vahva puhdas hiekkakerros, senjälkeen melkein yhtä vahva kova laastikerros niissä kohdissa, missä hautoja ei ollut, sekä sen jälkeen edelleen saman verran tiilimuraa ja savea; alinna oli tiivis savikerros pohjimmaisten hautojen tasalle asti, jotka olivat aina 1,35 m syvässä. Tämä savi oli kirjavaa, usein käänneltyä, siellä täällä oli erikokoisia kiviä. Luoteis- ja kaakkoisnurkassa tavattiin pohjalla myös sakariston perustusta, länsinurkassa se näkyi 55 cm lattiapintaa alempana.

Sakaristoon on aikojen kuluessa haudattu useita vainajia, jäännöksistä päättäen noin viisitoista tai enemmänkin; tarkkaa lukumäärää ei voitu saada selville, sillä vanhempia hautoja oli pahasti rikottu uusia kaivettaessa. Yleensä kaikkien hautojen perussuuntana on länsi-itä, ei kuitenkaan yhdenmukaisesti. Kaksi säilyvyydestään päättäen nuorinta hautaa oli kaivettu sakariston pitkittäissuuntaan ja vainajat lepäsivät niissä jalat kaakkoon päin (vrt. kartat 3:II ja III). Mitään hautakalustoa haudoissa ei ollut, niistä saatiin vain arkujen kantimet. Aivan alimmaisten hautojen alapuolella oli koskematon raaka maa.

Sakaristosta löytyi seuraavat esineet:

Rahat.

1. Kaksi äyriä v. 1591, kuparia (Old. 523).
2. 1 äyri v. 1603, hopeaa (Old. 669).
3. 1 taalari S.M. v. 1718, kuparia (Old. 2271).
4. 1 äyri K.M. v. 1719, kaksi kappaletta (Old. 2362-64).
5. Samoin v. 1720, kaksi kappaletta (Old. 2365).
6. 1 äyri S.M. 1720-luv., kuparia.
7. 1 äyri K.M. v. 1724, neljä kappaletta (Old. 2601).
8. 1 äyri S.M. v. 1724, kuparia (Old. 2 584).
9. Kynttiläkruunun liljamaisen koristeen kolme katkelmaa, niissä kaksi melkein ehjää, rautaa.
10. Saman lehtimäisiä riipuksia, rautaa, kolme vinoneliön muotoista n. 3 x 3 cm; kaksi suippokärkistä ja leveäkantaista, eheä kappale, n. 4,2 cm lev. ja koukkuinen n. 8 cm pitkä, toisesta puuttuu kärki; kaksi kärkeen suippenevan muotoista, joissa on kaksi reikää, leveys n. 3,5 cm, molemmat rikki; kaksi teräväkärkistä suippoa, kummassakin viisi pientä pakottamalla lyötyä kupuraa. - Yksi pieni suippokärkinen.
11. Rautainen kahva 10,5 cm x 4,5 cm.
12. Rautalevy (8 x 2,3 - 2,6 cm), jonka keskeltä läpi on hattu määrly ja kummassakin päässä n. 1" naula.
13. Riippulukon salparauta, määrlyineen (2,9 x 1,8 cm).
14. Rautalevyn kappale ja kulmarauta.
15. 43 rautanaulaa, joiden pituudet ovat: 3 kpl. 2 - 5 cm pitkä, 8 kpl. 6 - 8 cm pitkä, 11 kpl. 8 - 12 cm pitkä, 20 kpl. 12 - 13,2 cm pitkä sekä yksi 14,3 cm pitkä.

16. Glaseeratun saviastian kappale, ruskea, syrjäkappale ja toinen pohjakappale, samanlaisesta astiasta.
17. 255 gr. ikkunalasinpalasia ja -sirpaleita.
18. Pronssisolitus, messukirjan lukon osa, koristeena kruunupäinen kuningas David harppuineen. 3.0 cm pitkä, 0,8 cm leveä.
19. Kuusi arkun kanninrautaa heloineen sekä kaksi arkun puunäytettä sakariston pohjalla olleesta haudasta 1 (kartta 3:III).
20. Kahdeksan kanninta, kuten ed. haudasta 2 (kartta 3:III).

Sakariston kattoholvissa on käytetty 29 x 14 x 6,5 cm ja 21 x 16 x 9 cm kokoisia tiiliä; koillisseinällä taas tavattiin tiiliä, joiden mitat olivat: 28,0 x 14,2 - 15,0 x 8,0 - 8,5, 27,2 x 13,0 x 8,5, 27,0 x 13,5 x 7,2, 21,0 x 30,0 x 9,5, 20,0 x 12,0 x 6,0, 20,0 x 10,0 x 6,0 ja 15,0 x 12,0 x 9,0 cm. Lounaisseinällä taas oli 19,0 x 12,0 x 7,0 ja 27,0 x 14,0 x 6,0 - 7,0 cm sekä 27,5 x 15,0 x 8,0 cm kokoisia tiiliä. Sakariston oviaukossa olevien tiilien koot ovat: 28,5 - 29,0 x 12,5 - 13,0 x 6,5 - 8,0 sekä 23,5 x ? x 7,0 ja 26,5 x ? x 7,0 cm. Luoteispäädyssä olevat tiilet olivat 28,0 x 15,0 x 8,0 cm kokoisia.

Kirkko.

Kirkko on suorakaiteen muotoinen, sisältä 26,3 m pitkä ja 11,2 - 11,5 m leveä. Seinämuurien vahvuus on 1,9 - 2,5 m ja ne on rakennettu harmaakivistä; seinien välitäytteenä on irrallista hiekkaa ja kiviä sekä tiilien ja laastin

kappaleita, viimeainitunlaista täyte on varsinkin ovien vaiheilla, missä tiiliä on käytetty pieliin muuraamiseen. Muurien sisä- ja ulkosivut on pyritty tekemään tasaisiksi sopivia kiviä valitsemalla ja saumat laastilla täytetty. Sisäpuolella näkyy joitakin telineitä varten jätettyjä parrujen aukkoja. Sisäpuolella seinät tietenkin paljastuivat kokonaan kaivettuun syvyyteen saakka, mutta täytemaan peitossa olevista muurien ulkosivuista ehdittiin paljastaa vain 20.5 m:n verran lounaispuolelta, joten sen tarkka paikka saatiin vain tältä osalta selville.

Kirkon seinämuuri on säilynyt parhaiten luoteisella seinällä sakaristoa vastaan, jossa se on 4 - 4.45 m:n korkuinen sekä kuorinpuoleisessa koillispäädyssä, joka tosin on romahdamistilassa, mutta paikoin 3,2 m korkeakin. Lounaissivu läntisempään oveen asti on 1.8 - 2.8 m korkea, matalin kohta 1.65 m, on sitä vastapäätä koillissivulla.

Sakariston oviaukkoa lukuunottamatta kirkossa on ollut kolme muuta oviaukkoa. Näistä avattiin ensiksi lounaissivun eteläinen. Tämä ovikäytävä on 2.2 m pitkä ja 1.5 - 1.6 m leveä, sileäpintaisista kivistä muurattu kuten muutkin seinät, se on säilynyt 1.5 - 1.8 m korkeana ja kalkkilaastilla sivelty. Sisäpuolen pielet on muurattu tiilistä yksinkertaisesti profiloimalla, ulkopieliin nurkat taas ovat suorat, harmaakivistä tehdyt. Käytävän sisäpäässä oli kynnyskivi, joka ulottuu pielestä toiseen sekä sen sisäpuolella ja edessä oven (?) ja sen pielipuiden jätteitä. Viimeainitut kuitenkin peitettiin, ja tutkittaneen samalla kertaa kuin muukin lattia. - Toisena paljastettiin "papioven" aukko samalla pitkällä sivulla lähem-

pänä kuoria. Tämän aukon käytävä on 2.0 - 2.1 m pitkä ja 1.0 m leveä; sen pielet, nykyisessä asussa 1.5 - 1.9 m korkeat, on tehty samaan tapaan kuin ed.m. ovikin, mutta puujätteitä täällä ei tavattu. Kolmas ovi on kirkon järvenpuoleisessa eli lounaispäädyssä. Sen avaaminen jäi ajan ja varojen puutteessa kesken, mutta voitiin jo havaita, että senkin rakenne on samantapainen kuin kahden edellämämainitun paitsi, että sen käytävässä on suurista laakakivistä tehdyt portaat. Tämän oviaukon leveys sisäpuolella on 1.85 m. Kaikki kolme oviaukkoa ovat siksi huonossa kunnossa, että ne uhkaavat romahtaa, ellei niitä pikaisesti korjata.

Kirkon lattia-ala saatiin samaten ohjelman mukaisesti puhdistetuksi, sieltä ajettiin kiviä ja maata kolmattasataa kuutiota. Työn kuluessa ilmeni, että seinistä kirkon lattian läpi pudonneet kivet olivat vajonneet osittain hautojen syvyyteen, koskapa alimpia kiviä poistettaessa tuli näkyviin runsaasti luita melkein joka taholta. Hautoja ei kuitenkaan avattu vaan esiintulleet luit haudattiin eteläisen oven lähellä olevan maakiven viereen. Miten korkealla lattia on ollut, ei vielä selvinnyt, mutta se on mitattavissa ovien kynnyksivien ja sakariston oven lähellä seinän juuressa olevan, nähtävästi lattian vasaa kannattaneen kiven mukaisesti. Kirkon länsinurkassa on osittain säilynyt muurattu hauta, jonka senkin tutkimus jätettiin myöhemmin tehtäväksi. Kuoriosasta näyttää olleen muuta kirkkoa jonkinverran ylempänä ainakin siitä päättäen, että siellä maata poistettaessa luita ja esineitä oli matalammassa kuin muussa kirkossa. Kirkko siis kaivettiin siten, että siellä olevat haudat ja muut mahdolliset jätteet eivät pilaannu, mutta ovat vain n. 20 - 30 cm syvässä tutkijan tavoitettavina.

Kirkosta löydettiin seuraavat esineet:

21. Lyijypuitetta, ohutta lyijypeltiä, jonka leveys on 0.7 cm, molemmissa syrjissä uurteet.
22. Pronssinen saranoilla varustettu kehys, saranasyrjä on 14.3 cm pitkä ja 1.5 cm:n lev. levyä, toiseen päähän on niittaamalla kiinnitetty 10,6 cm pitkä, 1.0cm leveästä levystä tehty osa. Papinoven vierestä;
23. Pronssilevy, 13.3 cm pitkä ja 0.55 cm leveä, taipunut, keskikohdassa niitti, luultavasti edellisen tai saman tapaisen esineen osa. Löydetty edellisen läheltä.
24. Rautarengas ja siinä piikki kiinnittämistä varten, renkaan halk. 6 cm, piikki 7,8 cm.ptk.Löydetty kuoriseinän vierestä.
25. Kaksi virsitaulun rautaa, kierrettyä, n. 1.1 cm vahvaa varrasta, pit. 96,5 cm. Molemmat taipuneetl.kuoriosasta.
26. Kaksi ed.kaltaista rautaa, nelikulmaiseksi taottua 0.8 cm vahvaa varrasta, pit. 64 cm. Löydetty kuoriosasta.
27. 220 gr. ikkunalasin kappaletta.
28. Savipiipun katkelma.
29. Rautanaula.
30. Kolme lapionkärkeä: yksi eheä, nauloineen; lev. 19.5 cm, korkeus 16.2 cm; toinen lapionkärjen katkelma, kork. 23.2 cm, sivuosan leveys 5 - 7 cm; kolmas katkelma, teräosan lev. 22 cm ja korkeus 9 cm. Löydetty eri tahoilta kirkosta.
31. Kaksi arkunkannatinta; Löydetty kirkon lounaispäästä.

Kirkossa papinoven aukon muurauksessa on käytetty tiiliä, joiden koko on 28.0 x 16.0 x 9.5 cm sekä profiilitiiliä, joissa lyhyt sivu 20.5, koko pituus 29.0, lev. 4.0 ja paksuus 9.0 cm. Eteläisessä oviaukossa on

33.0 x 11.0 x 15.0 cm, 19.0 x 15.0 x 9.0 cm, 15.0 x 15.0 x 10.0 cm. kokoisia tiiliä, profiilitiiliä , joissa pitempi sivu on 28.5 , lyhempi 20.0, lev. 14.5 ja paksuus 10.0 cm.

Nyt kerrotut ensimmäiset kaivaukset olivat siis taval-
laan tulevia tutkimuksia valmistavia. Jotta kirkon rakenta-
misen ajasta ja mahdollisista rakennusvaiheista päästäisiin
perille sekä sen säilymiskuntoon saattamiseksi on vielä tut-
kittava sakariston ja kirkon seinämuurien väliset liitekoh-
dat sekä perustusta, tuettava sakariston ulkopääty, tutkit-
tava ja konservoitava oviaukot, kaivettava esiin asehuoneen
perustus ja puhdistettava seinämuurien vieressä oleva täyte-
maa, tutkittava kirkkosalin pohjaa ja perustuksia j.n.e.
Sitäpaitsi on todettava kellotapulien paikka ja hautausmaan
aidan perusta ja konservoitava ne. Näitä töitä varten pyyde-
tään Vihdin seurakuntaa, kuntaa sekä osuusliikkeitä, yksi-
tyisiä yhtymiä ja henkilöitä myöntämään varoja tutkimuksia
varten.

Heltingissä 20.12.46
Jouko Voionmaa